

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 4 ՏԱՄՆԵՒԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Հինգշաբթի, 10 Յունուարի

1902

Հինգշաբթի, 10 Յունուարի ՏԱՄՆԵՒԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 4

Ցարական 10 թ. վեց ամիսը՝ 6 բուրջի, երեք ամիսը՝ 3 թ. 50 կ.,
ամիսը՝ 1 թ., հասում է 5 կ.:
Բաժանորդ են գրում թիֆլիսում միմյան խմբագրատանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Յայտարարությունները ընդունում են ամեն լիզուկներով:
Յայտարարությունները բաժին 3 կ., բեկլամենի համար կը լինի ավելի:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏԱՄՆԵՒԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Քաղաքական-գրական ամսնորհայ թերթը 1902-ին կհրատարակուի թիֆլիսում նույն ծրագրով և ուղղությամբ ամեն օր, բացի տոններին հետևող օրերից:

«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 բուրջի, վեց ամսուանը՝ 6 բուրջի, երեք ամսուանը՝ 3 թ. 50 կ., թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը 1 թ. 50 կ., հատով դուրսը՝ 7 կ., թիֆլիսում 5 կ.:

Բաժանորդ են գրում միմյան խմբագրատանը:

ԱՐՏԱՆՈՒՄՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԸ ՎՃԱՐՈՒՄ ԵՆ ԵՐԱՆԿԱՆ 40 Ֆրանկ:

Յայտարարությունները ընդունում են և՛ օտար լիզուկներով

լատեր 2 կ., առաջին երեսուցը՝ 4 կոպեկ:

Խմբագրատանը գտնվում է Դավիթովսկայա փողոց, տ. № 5:

Պոստով «Նոր-Դար»-ի հասցեն՝ Тифлисъ въ Редакцію „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis (Caucase), Rédaction du journal „Nor-Dar“.

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՐՈՒՄ

Առաջնորդ օր. — Դպրոց, թատրոն և մամուլ:

Քրոնիկոն. — Լուրեր:

Մեզ գրում են. — Նուխուց, Լուգանսկից, Ջուլուց: Մեծ խոսքի, Նախալից:

Նամակ խմբագրություն:

Թղթա կց ու թիւնն եր. — Նա-

մակ Գերմանիայից, Հայկ.Նամակ Պարսկաստանից, Թաւրիզ:

Քաղաքական. — Թիւրքիա:

Կերական և Ամերիկա. Արգենտինա և

2-ի:

Հեռագրական լուրեր:

Խառն լուրեր:

Բանասիրական. — Օտար կեանքից:

Տեղեկատու:

Յայտարարություններ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀՈՒՆՆԵՐԻ ԱՅԻՆՈՐԴ ԲԱՆՈՒՐՈՐԴՆԵՐԸ

Բարեգործությունը գոյություն է ըստացել այն օրում, երբ ընկերի թիւը չուսումնասիրելու կամ անաշխատութիւնը մարդու գոյութիւն է չարժեք: Բայց ոչ մի դար այնքան հարուստ չէ եղել բարեգործական հաստատություններով, ինչքան ներկայ ժամանակն է. և դա եթէ մի կողմից հետևանք է այն հանգամանքի, որ մարդկությունը քաղաքացիութեան լիակալութիւնն ու աշխարհային իրաւունքները վերցրեց, աւելի ու աւելի ընդունում է, թէ՛ ընկերային ամբողջութիւնը՝ իւր անարդարութիւնն է, միւս կողմից հետևանք է այն հանգամանքի, որ կեանքի բարդ պայմաններում մարդկանց մի քանի դասակարգ պարբերաբար ենթարկուած է լինում սոցիալական լինելու, որովհետև գործը չի լինում աշխատելու համար և նա աւելանալ պարտ է մնում:

Պարագլուխները հին ժամանակն էլ յայտնի էր ի հարկէ. բայց հին ժամանակներում մի կողմից կեանքի չափազանց սահմանափակ պահանջները, միւս կողմից պարզ միացողների թուի քիչութիւնն այնպէս մերկայաբանեց հրապարակ չէր հանում պարագլուխները: Մինչևեւ ներկայումս բոլորովին այլ պայմաններ մէջ են գրուած մարդիկ, մանաւանդ բանուոր դասակարգը:

Թիֆլիս, 9 յունուարի 1902 թ.

ԴԱՐՈՅ, ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՄԱՍՈՒՆ

Դպրոցը կը թուի է մատաղ սերունդը և ապագայի համար քաղաքացիներ է պատրաստում, թատրոնը հասակաւորների զբաղւոյն է, իսկ մամուլն առաջ է մղում քաղաքակրթութեան ժողովրդին և հասունացնում նրան: Երեքն էլ՝ դպրոցը, թատրոնը և մամուլը լուսաւորութեան ձգտող կուսութեան մի ժողովրդի համար անհրաժեշտ գործոցն են. չկայ այսօր մի քիչ-չառ քաղաքակրթութեամբ ժողովուրդ առանց դպրոցի, առանց թատրոնի և առանց մամուլի:

Ներկայումս կեանքն արագացել է. արդիւնագործութեան միջոցները հեշտացել. այն, ինչ որ առաջ նահապետական գործիքներով էր կատարւում և ձեռքով, այժմ արդէն կատարվաւ գործում և մեքենաներով է կատարւում. իսկ այդ մեքենաներն աւելի ու աւելի կատարելագործւելով, տասնակի, հարիւրաւոր մարդկանց կատարելու բանը մի մարդու ձեռքով է կատարւում: Այս եղանակի հետևանքը պարզ է՝ չարունակ մի քանի գործի նուիրուած մարդիկ մնում են պարզապէս զբաղւում են իրենց ապրուստի միջոցներով: Սա քրոնիկական պարագլուխներն է առաջացնում:

Եթէ առաջ արդիւնագործութեան աւարկանքը մեծ մասամբ ներքին գործադրութիւնն ունէին, այսինքն պատրաստուած էին երկրի ներքին պետութեանը հոգալու համար, այժմ արդէն համաշխարհային բնաւորութիւն են ըստացել, ամեն մի երկրի և մի երկրի ամեն մի գործարան շարունակ իրար հետ մրցան մէջ են, որպէս զի իրենց արդիւնագործութիւնը տարածեն ուրիշ երկրների մէջ, համաշխարհային շահաստաններն իրար ձեռքից խլեն, իրենք արիւնքաւոր լինեն. ուստի և աշխատում են մի կողմից լուր և միւս կողմից էժան գնով ապրանք պատրաստելու: Եւ որովհետև շահաստանների պետութեանը մի քանի չափ ունեն, իսկ գործարաններն աշխատում են իրար գերազանցելու, ուստի յաճախ պատահում է այնպէս, որ հրապարակի վրայ աւելի ապրանք է հանւում, քան թէ պէտք էր: Դրանից ապրանքի գինը կտրուում է, գործարանները վնասւում են ու գործնելուց

Խօսել դրանց նշանակութեան մասին ընդհանրապէս և իւրաքանչիւրի տեղը որոշել՝ աւելորդ է: Դպրոցի գոյութեան անհրաժեշտութիւնը տեղեւոր իսկ իմանում են. իսկ մամուլի յառաջադիմութեան հետ կապուած է ամեն մի ժողովրդի քաղաքակրթութեան գործը և քաղաքական կացութիւնը: Ինչ վերաբերւում է թատրոնին, ամեն մի քիչ շատ քաղաքակրթ ժողովուրդ գիտէ և պիտի գիտէ թատրոնի բարեբար ներգործութիւնը:

Այս այսպէս լինելով՝ արժէք որ մենք տեսնենք, թէ ինչ դրութեան մէջ են գտնւում հայոց մէջ դպրոցը, թատրոնը և մամուլը:

Այդպիսով մենք կիմանանք մեր ժողովրդի ինքնաճանաչութեան աստիճանը և յառաջադիմութեան ու, եթէ լիցի կը տան, ապագային ինքնասերութեան չափը:

Ինչ են մեր դպրոցները, ինչ վիճակի մէջ են, ըստ ամենայնի այդ արդէն յայտնի է մեր պարսկական մամուլից:

Ինչ դրութեան մէջ է հայոց պարսկական մամուլը, ինչ չափով է տարածուած, ինչքան են սերում հայերը հայերէն լեզուն և ինչ չափով է տարածուած ընթերցանութիւնը, այդ արդէն երևում է նրանից, որ հայ մամուլը

պարսկական, բանուորներն արձակուում ու մնում քաղաքում: Այստեղից էլ ծագում է պարագլուխն սուր ձեւը:

Պարագլուխն մի ուրիշ պատճառն էլ այն է, որ արդիւնագործութեան ուղղելի ճիւղեր միմյան տարուայ որոշ եղանակին են գոյութիւն ունենում: Այսպէս օրինակ շինարարութիւնը ձեռքային ամիսներում մեծ մասամբ դադարած է լինում, պտուղներից կոնսերվներ չեն լուր կամ ծղոտներից զանազան իրեր հիւսելու ժամանակն աւելի աշունն է և այլն: Այսպիսի գործերով զբաղողները համար պարագլուխներ պարբերական է լինում:

Ինչն ըստ ինքեան հասկանալի, է որ պարզապէս միացող բանուորները զբաղւում են օրական հացից, մատնում են թշուառութեան, և հասարակութիւնը կարող չէր դրանց ուղարկել ինչ չէր արժանի: Բայց այդպիսի դրութեան ամենից առաջ ու շարունակ դարձրին իրենք, բանուորները, որոնք, մանաւանդ Անգլիայում, կազմակերպեցին շատ նպատակաւոր փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւններ: Սակայն ընդհանուր հասարակութիւնն էլ բոլորովին անտարբեր չէ դէպի բանուոր դասակարգը: Մենք այս անգամ մի քանի խօսք կը նուիրենք Հայկեցիների բանուորների գործիքները:

Հայկեցիները պարագլուխն խնդիրը հասարակութեան ուղարկութիւնը իւր վրայ դարձրին 70-ական թուերի վերջերս, երբ շէնթիլիկների թիւն աւելացել էր և պարզապէս միացողներն այս ու այն տեղերում ցոյցեր անելով գործ էին պահանջում: Վիճակագրական

ների համար լոյս տեսնող մի հատիկ ամսագիրն անգամ չի կարողանում իւր գոյութիւնը պահպանել...

Ինչ հայոց թատրոնին է վերաբերում, դա իսկապէս գոյութիւն չունի:

Տասնեակ տարիներ շարունակ մենք արժանացել ենք հայոց սեպական թատրոնն ունենալու լընդիւրը և այդ առթիւ մեր դիտողութիւններն արեւը, որ և կըրկնին աւելորդ է:

Իրողութիւն և ցաւալի իրողութիւն է, որ հայոց թատրոնն չունենք, ուրեմն չունենք և հայոց դրամատիքական խումբ. չունենալով թատրոն՝ չունենք և հայոց թատրոնի համար գերասաններ պատրաստող դպրոց, չունենք թատրոնի համար նպատակաւոր մար ռեպերտուար, և այդ դրութեան մէջ ի հարկէ դրամատիքական երկեր գրողներ էլ չեն երևալ:

Եթէ այստեղ ու այնտեղ մէկ-մէկ անգամ ոյժով և հազար ու մի ցաւով հայերէն ներկայացումն է լինում, դրանով չխաբուենք. դա հայոց թատրոնի աւելանքն է:

Նրանք, որոնք իրենց կեանքը և ժամանակը հայոց բնին են նուիրել, դրանք իրենց ապրուստ

տեղեւորութիւններից երևում է, որ միայն հինգ կանտոններում 1870—80 թուերին 90 հազարից աւելի շէնթիլիկներ են բռնուած, որոնց աւելի քան 80%-ը անգործ մնացած արհեստագործներ էին: Բայց ամեն մի բարեկրթ հասարակութեան պարտականութիւնն է հօգու իւր անդամների մասին, առ ի նրանց աշխատանք, այսինքն ապրելու միջոց. իսկ այդ պարագլուխը իրիտ տարածուած է, մանաւանդ վերջին տարիները, Հայկեցիները: Ուստի և հետաքրքրական է գիտենալ, թէ ինչ է եղել հասարակութեան կողմից պարզապէս միացողների օգնելու համար:

Ինչ 1870 թ. Ժընեւի օսկերիչներից և ժամայայ շինողներից շատերը դիմում էին քաղաքային վարչութեանը, որ իրենց գործ տա, բայց մերժում էին ստանում: Բայց երբ 1878 թ. դրանց թիւը առաւել շատացաւ, քաղաքն ստիպուած եղաւ հողէ աշխատանքներ սկսել և պարզապէս միացողներին որոշ վարքով գործ տալ: Բայց որովհետև ամեն մարդ կարող չէր այդպիսի աշխատանքի դիմանալ, ուստի և յայտնի տարիները քաղաքը հիմնեց զանազան նահատաններ: Ժընեւին հետևեցին Նախ և միւս քաղաքները:

Միայն Յիւրիկի ուրիշ տեսակ կազմակերպեց օգնութեան գործը՝ կազմուեց մի յանձնաժողով, որը հրաւիրեց կարգաց հասարակութեան անգործ միացողներին գործ տալու և դրամական օգնութիւն հասցնելու համար. Ժողովաբարութեամբ և քաղաքի նշանակուած նպատակով հաւաքուած է 19,000 ֆրանկ, բացում է ճաշարան, որտեղից ընտանիք ունեցողները ճաշ էին ստանում,

տի համար երբեմն մի օր և է տեղ հայերէն ներկայացումն են տալիս, և այդ հանգամանքին ու միայն այդ հանգամանքին ենք պարտական, որ երբեմն հայերէն ներկայացման մասին խօսք է լինում... Հայոց թատրոնն չկայ, թատրոնն չունի Գովազատում բնակող ամենից աւելի կուրտուրական լինելու: Հաւակնութիւնն ունեցող հայ ժողովուրդը:

Վերջինները, որ հարուստներով չեն պարծենում, ունեն սեպական թատրոն, ունեն տըպարան և այլն և այլն: Թիւրք, քերէց դուրս են դալիս մարդիկ, որոնք ազգաւոր կոչուելու պընտեղիս ամենին չունեն, բայց դրանք իրենց փողով դպրոց են բաց անում, թատրոն կանգնեցնում, լրագրի հրատարակում և տալարան հաստատում: Իսկ հայերը... հայերը թույլ են վերում և հոգեհանգիստներ են կատարում:

Միթէ կարող է մի ժողովուրդ յառաջադիմել առանց դպրոցի, առանց թատրոնի և մամուլի...

ԳՐՈՆԻԿՈՆ

Ջուլի քաղաքում, «Արգենտինա»-ի ասելով, միայն է յղացել ապրիլ օսկերական ընկերութիւն հիմնելու նիւթորդային երկրորդներ շինելու և շահագործելու:

Իսկ ամուրիներն երկու անգամ դալիս ճաշում էին: Միևնոյն ժամանակ յանձնաժողովն աշխատում էր նաև նրանց համար գործ գտնել: Բայց այսպիսի նպատակ գտնու բարեգործական գոյն ունենալով՝ ոչ մի իրական օգնութիւն է տալիս պարզապէս միացողներին և մանաւանդ վերաւորում է նրանց զբաղմունքը, որը պատճառով էլ շատերը չեն էլ դիմում այդ նպատակին:

Ուստի և աւելի ուղարկութեան արժանի են օգնութեան այն ձևերը, որոնք բարեգործական բնաւորութիւն չունեն, հապա իրական օգնութիւն են տալիս աշխատանքի վարձատրութեամբ:

Երբ որ մի տեղ բանուորների թիւը շատնում է, կամ գործերը պակասում են, պարզապէս մնացած բանուորները կամ արհեստագործներն ստիպուած են լինում ուրիշ տեղեր գնալ աշխատանք գտնելու համար: Ահաւանդ զլիստարակալ դրանց է կազմուած շէնթիլիկներին խումբը: Բայց թէ նրանց համար գործ պատրաստել, որ նրանք տեղ հասած ժամանակ իսկույն գործի կաշին. շատ անգամ նրանք ստիպուած են լինում երկար ժամանակ տեղից տեղ թափառել և քաղցից տանջուել: Իսկ քաղցածութիւնն ինչ անել չի տալ մարդու: 25-ը որ դրանց հարկաւոր է գտնել ժամանակաւոր ապաստանարան և հայ տալ:

Արդէն հին ժամանակներից Հայկեցիների զանազան տեղերում կային հաստատուած օտարանոցներ, որոնք կարճ ժամանակով օգնեան էին տալիս օտարականներին: Ահաւանդ սկսած այդպիսի հաստատութիւնների թիւը շատացնել:

— Բ կանայք սովորում են պատաս-
նել սիրոյ, դպարում են սիրոյ մա-
խտանուլոյ։
— Գարեթի է կանանց առաքնութեանը
շատայ, բայց երաշխարոյն—եղբէր,
— Ի՞նչ մոյլը չլինի, աշխատող-
ի կտօ տղաման գլխիցը
— Լազարե թե՛նէ լաւանք են առա-

Типографія А. И. Петрова, Голов. пр., № 12 Телефонъ № 387